

Рубрика: Економіка та управління національним господарством
УДК 338

Ковальова О.М.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Сумський національний аграрний університет

Ралкова К.С.

Студентка,
Сумський національний аграрний університет

Kovalova Olha,

Ralkova Karina

Sumy National Agrarian University

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

CURRENT STATE AND PROBLEMS OF AGRICULTURE OF UKRAINE

У статті узагальнено значення сільського господарства, основні негативні наслідки його діяльності та проблеми аграрної галузі. В ході аналізу сучасного стану галузі сільського господарства України виявлено, що в Україні найвищий в Європі рівень розораності 78,3%; структура посівних площ недосконала, оскільки має місце надмірна питома вага соняшнику - понад 20%; для отримання високої урожайності сільськогосподарські виробники вносять надмірні дози мінеральних добрив, а кількість використаних органічних добрив є незначною внаслідок значного згортання галузі тваринництва; рівень рентабельності по рослинництву в основному позитивний, окрім буряку цукрового та винограду, по тваринництву рентабельне лише виробництво молока, решта галузей збиткові; виробництво в розрахунку на одну особу по м'ясу, молоку, плодам та

винограду є на низькому рівні і не забезпечує навіть мінімальної норми споживання населенням цих продуктів харчування. Для покращення стану сільськогосподарської галузі запропоновано: раціоналізувати структуру посівних площ, освоювати виробництво органічної продукції, зменшити енергозатратність галузі, що можливо за підтримки держави.

Ключові слова: сільське господарство, проблеми, рослинництво, тваринництво, рівень розораності, органічна продукція.

В статье обобщены значение сельского хозяйства, основные негативные последствия его деятельности и проблемы аграрной отрасли. В ходе анализа современного состояния отрасли сельского хозяйства Украины выявлено, что в Украине самый высокий в Европе уровень распаханности 78,3%; структура посевных площадей несовершенна, поскольку имеет место чрезмерный удельный вес подсолнечника - более 20%; для получения высокой урожайности сельскохозяйственные производители вносят чрезмерные дозы минеральных удобрений, а количество использованных органических удобрений является незначительным вследствие значительного свертывания животноводства; уровень рентабельности по растениеводству в основном положительный, кроме сахарной свеклы и винограда, по животноводству рентабельным есть только производство молока, остальные отрасли убыточны; производство в расчете на душу населения по мясу, молоку, плодам и винограду находится на низком уровне и не обеспечивает даже минимальной нормы потребления населением этих продуктов питания. Для улучшения состояния сельскохозяйственной отрасли предложено: рационализировать структуру посевных площадей, осваивать производство органической продукции, уменьшить энергозатратность отрасли, что возможно при поддержке государства.

Ключевые слова: сельское хозяйство, проблемы, растениеводство, животноводство, уровень распаханности, органическая продукция.

The article summarizes the importance of agriculture, the main negative consequences of agricultural activities and the problems of the agar industry During the analysis of the current state of the agricultural sector of Ukraine it is proved that Ukraine has the highest level of plowing in Europe, which is 78.3%; the structure of sown areas is imperfect, as there is an excessive share of crops harmful to soil fertility, in particular sunflower, the share of which is more than 20%; to obtain high yields, farmers apply excessive doses of mineral fertilizers, and the amount of organic fertilizers used is insignificant due to the significant contraction of the livestock industry; the level of profitability in crop production is mainly positive, except for sugar beets and grapes, only milk production is profitable in animal husbandry, other industries are unprofitable; per capita production of meat, milk, fruit and grapes is low and does not provide even the minimum consumption of these foods. However, as the dairy, meat, fruit and grape industries require large investment costs, and the fattening and fruit and grape industries also involve a long time lag, government support is needed to develop these industries. To improve the state of the agricultural sector and solve these problems, it is proposed to: rationalize the structure of sown areas by reducing the production of harmful crops and mastering the production of no less profitable and harmless to the soil, such as flax, vegetables, energy crops; to master the production of organic products by reducing the use of mineral fertilizers and increasing the use of organic fertilizers, including manure, crop residues, green manure crops; reduce energy consumption by developing alternative energy sources and building their own biogas plants; to bring the legislation of Ukraine in the field of agricultural production closer to international standards and to promote the competitiveness of domestic products in foreign markets by opening livestock enterprises with a full cycle of processing raw materials into finished products. Of course, all these measures are possible with the appropriate support of the state. However, with their implementation, producers will also make a profit, and the goal of preserving Ukraine's most valuable wealth - chernozems - will be achieved.

Key words: *agriculture, problems, crop production, animal husbandry, level of plowing, organic products.*

Постановка проблеми: Сільське господарство відіграє важливе значення в економіці країни та народному господарстві. Ця галузь забезпечує населення продуктами харчування відповідно, завдяки їй розв'язується проблеми продовольчої безпеки. Також сільське господарство забезпечує промисловість сировиною для переробки. Сьогодні, завдяки експорту зерна, сільське господарство забезпечує надходження валюти в країну. Одночасно галузь забезпечує робочими місцями сільських мешканців. Окрім важливого значення для економіки, сільське господарство виконує ще й важливу екологічну роль, оскільки при правильному веденні діяльності сільське господарство забезпечує підвищення родючості ґрунтів та збереження природних екосистем. Отже, враховуючи важливе економічне, соціальне та екологічне значення сільського господарства, слід постійно аналізувати та досліджувати стан цієї галузі з метою пошуку нових напрямів її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців займалися пошуком можливих напрямків розвитку галузі сільського господарства, зокрема: Андрійчук В. Г., Божидай І. І., Бурачек І. В., Грановська В. Г., Дивнич О. Б., Месель-Веселяк В.Я., Муха Р. А., Саблук П.Т. та інші. Але на жаль за останні роки під тиском надмірної інтенсивності ведення сільського господарства, якість наших родючих ґрунтів значно погіршилась внаслідок порушення сівозмін сільськогосподарськими підприємствами. Внаслідок цього нам потрібно шукати нові інноваційні напрямки розвитку галузі сільського господарства, які допоможуть збільшити прибуток, але не будуть погіршувати якість ґрунтів та негативно впливати на природні екосистеми.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження значення сільськогосподарської галузі для народного господарства, вивчення наслідків сільськогосподарської діяльності та проблем сільського господарства

України, аналіз сучасного стану галузі сільського господарства, формування основних шляхів вирішення проблем сільського господарства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна має величезний потенціал для розвитку сільського господарства. Це має місце завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам для сільськогосподарської діяльності: родючий ґрунт і дуже сприятливий клімат на більшій частині території країни. Аграрна галузь є одним із лідерів експорту продукції рослинництва та тваринництва на світових ринках і забезпечує надходження валютних коштів в державний бюджет. На сільське, лісове та рибне господарство припадає понад 10% ВВП України [5, 8].

Екологічна роль сільського господарства - при раціональному здійсненні діяльності, сприяє збереженню природних ландшафтів та екосистем.

Соціальна функція сільського господарства полягає у тому, що завдяки взаємодії людини з природою покращується її психологічний, нервовий, емоційний стан. Недарма, сьогодні популярними є екотуризм, який можна розглядати як напрями диверсифікації сільськогосподарської діяльності.

Таким чином, сільське господарство відіграє економічну, соціальну, екологічну роль та має важливе значення в народному господарстві країни.

Причому значення сільського господарства у забезпеченні населення продуктами харчування й надалі буде зростати. Так, за прогнозами світової організації з харчування та сільського господарства до 2050 р. очікується зростання чисельності населення на 29% до 9,3 млрд. осіб [7]. Отже виникає велика затребуваність у розвитку сільськогосподарської галузі для виробництва продуктів харчування та надання екопослуг.

Поряд із значним позитивним значенням сільського господарства існують численні екологічні наслідки сільськогосподарської діяльності.

Також і саме сільське господарство має ряд проблем, що негативно позначаються на його успішності. Наведемо узагальнену характеристику значення для народного господарства, негативні наслідки діяльності та сучасні проблеми сільського господарства на рисунку 1.

Рис. 1. Значення та сучасні проблеми сільського господарства

Джерело: Сформовано авторами.

Величезне значення для народного господарства країни, численні негативні наслідки та проблеми обумовлюють необхідність постійного аналізу стану галузі сільського господарства.

Сільськогосподарські угіддя станом на 01.01.20р. склали 41310,9 тис. га і займали 68,5% загального земельного фонду країни [5, 8].

Площа ріллі за п'ять років в Україні збільшилася на 0,6% і склала у 2019 році 32757,3 тис. га. Відповідно збільшився рівень розораності земель, який склав у 2019 році 78,3%. Таке значення показника свідчить про інтенсивне використання земель в Україні, яке є найвищим серед європейських країн. Так, за даними [4] частка ріллі від загальної площі країни в Україні становить 56,1%, в Молдові 53,7%, в решті європейських країн цей показник є меншим 35%, а в Австрії всього 16,1%. В США частка ріллі від загальної площі країни становить 16,9%. Такий високий рівень використання земель в Україні спричиняє їх деградацію.

Проаналізуємо динаміку та структуру посівної площі в Україні (табл.1).

Таблиця 1

Посівна площа та її структура в Україні

Показники	2015р	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	Відхилення 2019 р. від 2017р., (+,-)
С.-г. культури - всього, тис. га	26902	27026	27585	27699	28001	+1099,0
Питома вага в загальній посівній площі, %:						
культур зернових та зернобобових	54,8	53,3	53,0	53,6	54,7	-0,1п.п
в т.ч. кукурудзи на зерно	15,3	15,9	16,4	16,5	17,9	+2,6п.п.
культур технічних	31,0	32,8	33,6	33,5	32,6	+1,6п.п.
в т.ч. соняшнику	19,0	22,5	21,9	22,1	21,2	+2,2п.п.
картоплі, культур овочевих та баштанних продовольчих	6,8	6,8	6,7	6,6	6,5	-0,3п.п.
культур кормових	7,4	7,1	6,7	6,4	6,2	-1,3п.п.

Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики [8]

Дані таблиці 1 свідчать, що посівна площа за п'ять років збільшилася на 1099 тис. га або на 4,1%. Однак збільшення посівної площі не призвело до покращення її структури. Так, збільшилася як абсолютна площа так і її питома вага під такими культурами, як кукурудза на зерно, технічні культури, зокрема площа соняшнику. При цьому частка соняшнику у 20% значно перевищує допустиму частку у структурі посівних площ, яка має складати не більше 10-14%. Мала частка кормових культур негативно позначається на родючості ґрунтів. Порушуючи структуру рекомендованих сівозмін, вітчизняні землекористувачі для підвищення урожайності застосовують мінеральні добрива, про використання яких свідчать дані таблиці 2.

Дані таблиці 2 свідчать, що обсяг внесення мінеральних добрив збільшився на 51,5%, частка удобреної мінеральними добривами площі зросла на 10,0 п.п., кількість мінеральних добрив, внесених в середньому на 1 гектар зросла на 33,7%. Це свідчить, що підприємства, не дотримуючись сівозміни, досягають росту урожайності за рахунок мінеральних добрив. Обсяг внесення органічних добрив збільшився всього на 7,9%, частка удобреної органічними добривами площі зросла 33,3%, однак при цьому становила всього 4% від загальної удобреної площі.

Таблиця 2

Внесення добрив у підприємствах

Показники	2015р	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	Відношення 2019 р. до 2017р., %
Внесено мінеральних добрив під посіви с.-г. культур – усього, тис.т	1412,0	1724,4	2023,8	2147,4	2138,5	151,5
Частка удобреної мінеральними добривами площі, %	81	87	89	91	91	+10,0 п.п
Внесено мінеральних добрив на 1 га удобреної площі, кг	98	110	123	134	131	133,7
Внесено органічних добрив під посіви с.-г. культур – усього, тис.т	9636,3	9132,5	9250,3	10643,6	10405,7	107,9
Частка удобреної органічними добривами площі, %	3	3	3	4	4	133,3
Внесено органічних добрив на 1 га удобреної площі, т	21,8	19,2	18,3	13,7	13,4	61,5

Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики [8]

Кількість органічних добрив, внесених в середньому на 1 гектар зменшилася на 38,5% і склала в 2019 році всього 13,4 т/га. Така кількість не складає навіть половини від рекомендованих доз внесення органіки.

Отже, збільшення доз внесення мінеральних добрив з одного боку компенсує нестачу органіки, однак спричиняє появу проблеми сільського господарства, а саме появу продукції з надмірними вмістом хімічних речовин.

Причинами недостатньої кількості органічних добрив є значне згортання галузі тваринництва в Україні.

Проаналізуємо чисельність поголів'я сільськогосподарських тварин в Україні.

Таблиця 3

Кількість сільськогосподарських тварин в господарствах усіх категорій

Показники	2015р	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	Відношення 2019 р. до 2017р., %
Велика рогата худоба, тис. гол	3750	3682	3531	3333	3092	82,5
у тому числі корови, тис. гол	2167	2109	2018	1919	1789	82,6
Свині, тис. гол	7079	6669	6110	6025	5727	80,9
Вівці та кози, тис. гол.	1325	1315	1309	1269	1205	90,9
Птиця, млн. голів	204,0	201,7	204,8	211,7	220,5	108,1

Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики [8]

Дані таблиці 3 свідчать, що поголів'я тварин усіх видів, окрім птиці, значно зменшилося за аналізовані п'ять років. Причиною стало збитковість галузі та відсутність підтримки держави.

Таблиця 4

Рівень рентабельності виробництва основних видів продукції сільського господарства у підприємствах України

Показники	2015р	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.
Культури зернові та зернобобові	42,6	37,8	25,0	24,7	11,8
Буряк цукровий фабричний	27,7	24,6	12,4	-11,4	-15,4
Соняшник	78,4	61,9	41,3	32,5	23,5
Картопля	24,6	0,6	10,0	6,8	15,4
Культури овочеві	32,0	15,3	9,9	13,3	2,8
Культури плодові та ягідні	58,3	25,0	35,4	6,4	6,2
Виноград	92,9	71,4	51,6	22,6	-7,2
Велика рогата худоба на м'ясо	-16,9	-23,2	3,4	-17,7	-27,1
Свині на м'ясо	12,6	-4,1	3,5	6,9	4,7
Вівці та кози на м'ясо	-26,6	-31,5	-39,6	-16,6	-39,7
Птиця на м'ясо	-5,4	3,4	7,0	5,7	-3,7
Молоко	12,7	18,6	26,9	16,1	20,6
Яйця	60,9	0,5	-9,0	5,4	-23,5
Вовна	-61,9	-31,8	-69,8	-69,5	-71,1

Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики [8]

Дані таблиці 4 свідчать, що виробництво майже всіх видів продукції рослинництва, окрім буряку та винограду, є прибутковим. А виробництво продукції тваринництва, окрім молока, майже в кожному році було збитковим. Причиною є високі виробничі витрати, а також низькі закупівельні ціни..

Таблиця 5

Норми споживання та виробництво продукції сільського господарства, (на одну особу за рік; кг)

Показники	Мінімальні норми	Раціональні норми	2015р	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.
М'ясо	52	80	54	55	55	56	59
Молоко	341	380	248	243	242	238	230
Яйця, шт	231	290	392	354	365	382	397
Картопля	96	124	486	510	523	532	482
Овочі та баштанні	105	161	215	221	219	223	231
Плоди, ягоди та виноград	68	90	59	56	58	72	59

Джерело: складено автором за даними [6, 8]

Дані таблиці 5 свідчать, що виробництво м'яса, яєць, овочів в розрахунку на одну особу, хоч і незначно, але збільшилося: м'яса на 9,3%, яєць на 1,2%, овочів на 7,4%. Виробництво плодів, ягід та винограду залишилося без змін. Виробництво молока зменшилося на 7,3%, а виробництво картоплі на 0,8%.

Порівнюючи отримані дані по виробництву на одну особу з даними мінімальних та раціональних норм споживання продуктів харчування, відмічаємо, що виробництво м'яса (без м'ясопродуктів) у 2019 р. було на рівні мінімальної норми споживання м'яса та м'ясопродуктів, виробництво сирого молока було значно меншим і складало лише 67,4% від мінімальної норми споживання молока та молокопродуктів. Також виробництво плодів, ягід та винограду разом склало у 2019 р. 59 кг/особу, що становить лише 86,7% від мінімальної та 65,5% від раціональної норми споживання. Отже, виробництво м'яса, молока, плодів, ягід та винограду не задовольняє навіть потреби населення в продуктах харчування, не говорячи вже про промисловість.

Виробничий потенціал сільського господарства України достатній для задоволення населення у споживанні яєць, овочів та картоплі.

Отже вітчизняному сільському господарству далі слід рухатися в напрямку розширення виробництва м'яса, молока, плодів, ягід та винограду. Однак, на сьогодні ці виробництва, окрім молока, є збитковими. А поголів'я молочних корів зменшується і галузь скорочується, незважаючи на рентабельність, оскільки молочне виробництво пов'язано з виробництвом яловичини, а ця галузь є збитковою, через що вирізають і корів. Оскільки галузі виробництва молока, м'яса, плодів та винограду потребують інвестиційних витрат, а галузь відгодівлі та виробництва плодів та винограду пов'язана ще й з тривалим часовим лагом, то для розвитку цих галузей потрібна державна підтримка.

Проведений аналіз літературних джерел дозволив нам сформулювати заходи щодо покращення стану сільськогосподарської галузі [2, 3, 5, 7].

До першого з таких заходів слід віднести раціоналізацію структури посівних площ. Сьогодні слід знаходити культури, які будуть не менш

доходними, і при цьому нешкідливими для ґрунту. До таких культур слід віднести льон, овочеві та кормові культури, енергетичні культури.

Наступним заходом є підвищення рівня продовольчої безпеки шляхом збільшення виробництва продуктів харчування належної якості за рахунок зменшення використання мінеральних та розширення використання органічних добрив. Для цього необхідно розвивати галузь тваринництва. Також мінеральні добрива та засоби захисту рослин повинні пройти сертифікацію на предмет безпечності їх для організму людини. Також в якості органічних добрив можна застосовувати рослинні рештки та сидерати.

Звичайно виробництво органічної продукції є затратним для підприємства, а ціни на таку продукцію мало відрізняються від цін на звичайну продукцію, оскільки населення ще не готове платити вищу ціну за органічну продукцію через низькі доходи та через відсутність гарантії щодо якості продукції, яка продається у вітчизняній торгівельній мережі. Отже для збільшення прихильності населення до споживання органічної продукції необхідно на державному, регіональних та місцевих рівнях запроваджувати відповідні програми по поширенню інформації щодо корисності органічної продукції. При цьому слід залучати громадські організації, засоби масової інформації, соціальні мережі та інші можливі джерела. При збільшенні попиту на органічну продукцію звичайно зростуть і ціни на неї, що зробить її більш привабливою у виробництві. Однак на початкових порах виробники такої продукції потребують підтримки.

Для розбудови галузі органічного землеробства паралельно слід реанімувати галузь тваринництва, особливо молочне та м'ясне скотарство. Знову ж таки для розвитку цих галузей потрібна державна підтримка. Одним із заходів державної підтримки може бути допомога у фінансуванні створення виробництв із замкнутим циклом.

Наступним заходом є зменшення енергозатратності виробництва шляхом використання альтернативних джерел палива та енергії, що дасть змогу знизити собівартість виробленої продукції.

Необхідно наблизити законодавство України у сфері сільськогосподарського виробництва до міжнародних стандартів, надавати державну підтримку виробникам в отриманні сертифікатів якості для виходу на зовнішні ринки і, як наслідок, збільшити експортний потенціал галузі, але за рахунок не сировини, а готової продукції. Згідно прогнозу розвитку світового аграрного ринку на 2018- 2027 рр., відкриваються нові можливості в Індії, країнах Близького Сходу та Північної Африки. Оскільки прогнозується зростання населення на 1-2% та потреби у продуктах харчування. Отже Україна може задовільнити цю потребу. При цьому є сприятливі фактори для розширення ринків збуту сільськогосподарської продукції для українських підприємств такі як близьке розташування та зручне транспортне сполучення через Чорне та Середземне моря. Однак, продукція сільського господарства повинна відповідати міжнародним стандартам [7].

Таким чином сільське господарство України має велике значення, яке посилиться у перспективі, у забезпеченні продуктами харчування як власного населення, так і населення інших країн. Отже роль України у подоланні голоду не дає права руйнувати ґрунт і його біологічний, створений століттями потенціал.

Висновки. Сільське господарство відіграє велику роль у забезпеченні населення продовольством, а промисловості сировиною. Сьогодні ця галузь забезпечує надходження валюти у країну, а також забезпечує робочими місцями сільських мешканців та впливає на кількість робочих місць в інших галузях, формуючи попит на їхню продукцію. Окрім економічної сільське господарство відіграє соціальну та екологічну ролі, сприяючи збереженню екосистем та здійснюючи позитивний вплив на психологічний, нервовий, емоційний стан людини при взаємодії з природою.

Однак від сільськогосподарської діяльності можливі такі наслідки: деградація та забруднення природних екосистем; обезліснення, пересихання водоймищ; вплив на зміну клімату; поява продуктів харчування з вмістом шкідливих речовин під впливом надмірної інтенсифікації виробництва.

Саме сільське господарство стикається з багатьма проблемами, зокрема: нестача фінансових ресурсів; засилля агрохолдингів; незавершеність земельної реформи; вплив сезонності та природно-кліматичних умов; непродумана державна політика щодо підтримки галузі тваринництва; енергозатратність та залежність від імпорتنих енергетичних ресурсів; низький рівень конкурентоспроможності продукції на зовнішніх ринках.

Для покращення стану сільськогосподарської галузі та розв'язання вказаних проблем пропонується:

- раціоналізація структури посівних площ шляхом зменшення виробництва шкідливих культур та освоєння виробництва не менш доходних і нешкідливих для ґрунту, наприклад, льон, овочеві, енергетичні культури;
- освоєння виробництва органічної продукції шляхом зменшення застосування мінеральних та збільшення використання органічних добрив;
- зменшення енергозатратності шляхом освоєння альтернативних джерел енергії та будівництва власних біогазових установок;
- наближення законодавства України у сфері сільськогосподарського виробництва до міжнародних стандартів та сприяння підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках шляхом відкриття тваринницьких підприємств із повним циклом переробки.

Звичайно всі вказані заходи можливі при відповідній підтримці держави. Однак при їх впровадженні і виробники отримуватимуть прибутки, і буде досягнута мета збереження найціннішого багатства України – чорноземів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник. К. : КНЕУ, 2013. 779 с.
2. Божидай І. І. Аналіз сільськогосподарської галузі України. *Ефективна економіка*. 2018. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2018/152.pdf (дата звернення: 14.01.2021)

3. Бурачек І.В., Михайленко Н.В. Сучасний стан та перспективні напрями розвитку сільського господарства в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Випуск 21. С.134-137. URL : <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/27.pdf> (дата звернення 04.01.21)
4. Визначено рейтинг країн-лідерів за рівнем розораності земель в світі. URL: <https://superagronom.com/news/6385-viznacheno-reyting-krayin-lideriv-za-rivnem-rozoranosti-zemel-v-sviti> (дата звернення: 14.01.2021)
5. Дивнич О. Б., Бондаренко М. Ф. Суббота Н. В. Стратегічні напрями підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. *Інфраструктура ринку*. 2019. №36. С.119-126. URL : <http://www.market-infr.od.ua/uk/36-2019> (дата звернення 14.01.2021).
6. Кабінет міністрів України. Постанова від 11 жовтня 2016 року № 780 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення 14.01.2021).
7. Муха Р. А. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку сільськогосподарської галузі України. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7218> (дата звернення: 04.01.2021). DOI: [10.32702/2307-2105-2019.8.32](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.8.32)
8. Статистичний щорічник України за 2019 рік. / Державна служба статистики. Київ, 2020. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/zb_yearbook_2019.pdf (дата звернення: 11.01.2021)

REFERENCES:

1. Andriichuk V.H. (2013) *Ekonomika pidpriemstv ahropromyslovoho kompleksu* [Economics of agro-industrial enterprises]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
2. Bozhydai I. I. (2018) Analiz silskohospodarskoi haluzi Ukrainy [Analysis of the agricultural sector of Ukraine]. *Efektivna ekonomika* (electronic journal), no. 9,

Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2018/152.pdf (accessed 14 January 2021).

3. Burachek I.V., Mykhailenko N.V. (2018) Suchasnyi stan ta perspektyvni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva v Ukraini [Current state and perspective directions of agriculture development in Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky* (electronic journal), vol. 21, pp. 134-137, Available at: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/27.pdf> (accessed 4 January 2021).

4. Superagronom (2019) *Vyznachenno reitynh krain-lideriv za rivnem rozoranosti zemel v sviti* [The rating of the leading countries on the level of plowed lands in the world is determined]. Available at: <https://superagronom.com/news/6385-viznachenno-reyting-krayin-lideriv-za-rivnem-rozoranosti-zemel-v-sviti> (accessed 14 January 2021).

5. Dyvnych O. B., Bondarenko M. F. Subbota N. V. (2019) Stratehichni napriamy pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [Strategic directions for improving the efficiency of agricultural enterprises]. *Infrastruktura rynku* (electronic journal), no. 36, pp. 119-126. Available at: <http://www.market-infr.od.ua/uk/36-2019> (accessed 14 January 2021).

6. Kabinet ministriv Ukrainy (2016) Postanova № 780 «Pro zatverdzhennia naboriv produktiv kharchuvannia, naboriv neprodovolchykh tovariv ta naboriv posluh dlia osnovnykh sotsialnykh i demohrafichnykh hrup naselennia» [Resolution № 780 "On approval of food kits, non-food kits and service kits for major social and demographic groups"], Kyiv.

7. Mukha R. A. (2019) Suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku silskohospodarskoi haluzi Ukrainy [Current state, problems and prospects of development of the agricultural sector of Ukraine]. *Efektyvna ekonomika* (electronic journal), no. 8, Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7218> (accessed 4 January 2021).

8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020) *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2019 rik* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2019], Kyiv: Derzhanalitinform.